

# APRAKSTS POLIKAS VEIDOTĀJIEM

2018. gada novembris

## Latvijas graudu sektora nākotne

Mikelis Grivins, Talis Tisenkopfs

Kvieši ir nozīmīgākais Latvijas lauksaimniecības produkts. Kviešu audzēšana pārsniedz citas lauksaimniecības nozares virknē dažādu rādītāju – kviešu audzēšanā ir iesaistītas vairāk saimniecības, kvieši tiek audzēti plašākās platībās, lielāks kviešu eksports tiek eksportēts un arī kviešu saimniecību ienākumi ir augstāki par citu lauksaimniecības nozaru saimniecību ienākumiem. Nozarē ir augsti attīstīta audzēšanas, mārketinga uz eksporta kapacitāte un lauksaimniekiem kvieši ir kļuvuši par stratēģisku produktu, kas spēj nodrošināt augstus ienākumus. Tas ir novedis pie pastāvīgas saimniecību koncentrācijas un izteiktas nozares intensifikācijas. Kviešu audzēšana ir galvenokārt attīstīta vidējās un lielās, intensīvās un augsti modernizētās, specializētās saimniecībās. Arī ja uzlūko graudaugus kopumā – Latvijas lauksaimnieki eksportē lielu daļu no izaudzētā produktu apjoma un audzēšanai izvēlētais kultūras galvenokārt ietekmē dažādu graudaugu cenu līmeni pasaules tirgū. Ņemot vērā graudu audzētāju audzēšanas potenciālu un salīdzinoši nelielo lokālo tirgu, graudu nozarei eksporta tirgi ir kritiski nozīmīgi. Tāpat, eksports ir nozīmīgs, jo tas ir ļāvis norobežoties no vēsturiski nozarē izplatītās zemo maksājumu kultūras. Pēdējo dekāžu laikā vairāku spēcīgu graudkopju kooperatīvu izveide ir nozīmīgi sekmējusi nozares eksporta apjoma kāpumu. Šobrīd kviešu nozari raksturo izteikta tirgus vertikālā integrācija, tirdzniecības izteikti globālais raksturs un spēcīgas zemnieku organizācijas, kas spēj politikas veidošanas līmenī aizstāvēt lauksaimnieku intereses. Vienlaikus, lai gan no ekonomisko rādītāju perspektīvas nozare uzrāda teicamus rezultātus, arvien izteiktāki kļūst vides un sociālie izaicinājumi, kurus nozarei ir jāpārvar. No vienas puses, nozare ir spiesta iesaistīties diskusijā ar iedzīvotājiem, kuri apsūdz nozari neilgstspējīgu prakšu atbalstīšanā. No otras puses, nozare ir spiesta sākt risināt sekas tām praksēm, kuras nozarē ir dominējušas līdz šim.

Šis apraksts ir balstīts uz Apvārsnis 2020 finansēta projekta SUFISA ietvaros veikto pētījumu. Pētījums fokusējas uz Latvijas graudkopju un citu nozares spēlētāju, kuri ir tieši saistīti ar graudu ražošanu, pārstrādi, eksportu un regulējumu, nozares procesu redzējuma analīzi. Pētījuma ietvaros, laika periodā no 2016. gada marta līdz 2018. gada maijam, ir veiktas padziļinātās intervijas, fokusa grupu diskusijas un darbseminārs. Vairāk informācijas par pētījumu var iegūt <http://www.bscresearch.lv/>, kā arī projekta mājas lapā <http://www.sufisa.eu/>.

Kviešu audzēšana, neapšaubāmi, ir veiksmīgākā Latvijas lauksaimniecības nozare. Vienlaikus, šī nozare šobrīd ir spiesta saskarties ar izaicinājumiem, kuru pilno apmēru varēs novērot tikai tuvāko gadu laikā. Līdzās diskusijām par nozares ilgtspēju (kurās nozare jau ir bijusi spiesta iesaistīties), nozarei nāksies domāt arī par institucionālo izkārtojumu, kas ir ļāvuši tai attīstīties, eroziju. Tāpat graudkopjiem nāksies reaģēt uz iespējamām pārmaiņām globālajā graudu tirgū un nozari atbalstošās infrastruktūras ierobežojumiem. Lai turpinātu sekmīgi funkcionēt, nozare būs spiesta arī pārskatīt principus, balstoties uz kuriem tā darbojas.

**BSC** | BALTIC  
STUDIES  
CENTRE

Baltic Studies Centre

Kokneses prospekts 26-2,  
Rīga, Latvia, LV-1026

[info@bscresearch.lv](mailto:info@bscresearch.lv)



Šis apraksts politikas veidotājiem ir balstīts uz ES finansēta pētījuma SUFISA (Sustainable finance for sustainable agriculture and fisheries) rezultātiem, H2020 Grant Agreement 635577. Šī dokumenta autori ir pilnībā atbildīgi par dokumentā pausto informāciju un viedokļiem.



## Galvenās atziņas

- Saimniecību efektivitāte un konkurētspēja ir tieši atkarīgas no finanšu investīcijām. Finanšu sektora ietekme uz graudkopības nozari kļūst arvien izteiktāka un vieglāk novērojama. Pieeja finanšu instrumentiem un ciešās saiknes ar finanšu sektoru ir ļāvušas graudkopjiem pārvarēt negaidītus satricinājumus, investēt ražošanā un kopumā – uzlabot lauksaimnieku finanšu pratību. Vienlaikus, lauksaimnieku ņemtie kredīti padara tos atkarīgus no aizdevējiem. Lauksaimnieki ar izteiktiem parādiem būs mazāk spējīgi mainīt savas ražošanas prakses un būs daudz jūtīgāki pret tirgus cenu svārstībām.
- Līdzīgs sekas rodas arī no arvien modernizētās graudaugu ražošanas. Investīcijas tehnoloģiski sarežģītākās iekārtās ļauj lauksaimniekiem būt efektīvākiem. Tomēr investīcijas arī ierobežo lauksaimnieku iespējas mainīt saimniecībā piekoptās prakses – lauksaimniekus ierobežo viņu pašu pirktu specializēto instrumentu iespēju robežas. Negaidītu nozares satricinājumu gadījumā šie lauksaimnieki nevar nozari pamest.
- Graudkopji ir eksponēti ar tirgu un vidi saistītiem riskiem. Šie riski, nedrīkst tikt uzlūkoti kā hipotētiski – tie ir reāli. Ar šiem riskiem var cīnīties stiprinot tādus tirgus instrumentus kā apdrošināšana vai nākotnes (*futures*) līgumi. Vienlaikus, lai šie instrumenti spētu darboties atbilstoši iecerēm, ir nepieciešama pārvaldes institūciju vai lauksaimnieku organizāciju regulatīva iejaukšanās.
- Graudu nozares veiksmes stāsts galvenokārt ir stāsts par veiksmīgu lauksaimnieku kooperāciju – kooperatīvi ir spējuši nozarē ieviest caurspīdīgumu un skaidru cenu veidošanās izklāstu. Kooperatīvi ir spējuši pārveidot nozari galvenokārt piespiežot pārējos nozares spēlētājus ieviest tādus pat caurspīdīguma noteikumus. Vienlaikus, caurspīdīgums bija arī galvenā kooperatīvu konkurētspējas atslēga, kurš tagad, kad tas ir kļuvis par neatņemamu Latvijas graudu tirgus daļu, vairs neļauj kooperatīviem būt pārākiem par saviem konkurentiem. Kopumā, intervijas liecina, ka starp lauksaimniekiem ir novērojama neapmierinātība ar veidu, kā kooperatīvi strādā. Lai šajā kontekstā turpinātu darboties un saglabātu konkurētspēju, kooperatīviem būs jāatrod jaunas prakses, kas tiem varētu palīdzēt būt dzīvotspējīgiem.
- Graudkopība ir redzamākā Latvijas lauksaimniecības nozare. Vienlaikus, tā ir spiesta reaģēt uz arvien ciešāku ražošanas regulējumu un cīnīties ar arvien izteiktākiem klimata un vides riskiem. Nozares līmeņa izaicinājumi, ar kuriem lauksaimnieki ir spiesti cīnīties, spiež viņus iesaistīties ar kviešu audzēšanu nesaistītās aktivitātēs. Diversifikācija lauksaimniekiem ir kļuvusi par veidu, kā pārvaldīt riskus. Diversifikācija palielina lauksaimnieku noturību pret šokiem un neatkarību.
- Lauku teritorijās arvien redzamāku iedzīvotāju daļu veido pilsētnieki, kuri tur ir iegādājušies atpūtas īpašumus. Šai iedzīvotāju grupai ir specifisks redzējums kā laukiem ir jāizskatās un šī perspektīva nereti konfliktē ar lauksaimnieku redzējumu. Jaunie lauku iedzīvotāji ir daudz aktīvāki diktējot noteikumus kādai vajadzētu izskatīties lauku ainavai. Starp abām grupām ir nepieciešams rasts kopēju valodu.